

MÉSZÁROS ANDOR

Apollo, a közép-európai megbékélés magyar kísérlete

„Mikor ebben az előkelő gyülekezetben felszólalok, legelőbb is a hallgatóság elnézését kell kérnem azért a merészségért, hogy Középeurópa összehasonlító irodalomtörténeti problémáiról értekezem, holott ehhez részemről a szláv nyelvek ismerete is szükséges volna. ...nem lesz ...haszon híján, ha egy magyar irodalomtörténész, ki nemzete és a nagy európai nemzetek irodalmának viszonyát közelről tanulmányozta, tapasztalatait Európa szempontjából értékésíti, mert Magyarország esete igen tanulságos lehet a többi dunai nép számára. Így talán van értelme annak, ha néhány szempontot ismeretek, mely talán egy »középeurópai összehasonlító irodalomtörténet« ügyét előbbre viheti. Különbben is mindig nehéz lesz a dunai országokban olyan szakembereket találni, kiknek ismeretei Középeurópa összes irodalmait felölelik. Talán nem volna lehetetlen egy ilyen tudóst kinevelni, de egyelőre még sehhol sem látható” – kezdte *Az összehasonlító irodalomtörténet Középeurópában* című előadását Eckhardt Sándor az I. Nemzetközi Irodalomtörténeti Kongresszuson, 1931. május 22-én.

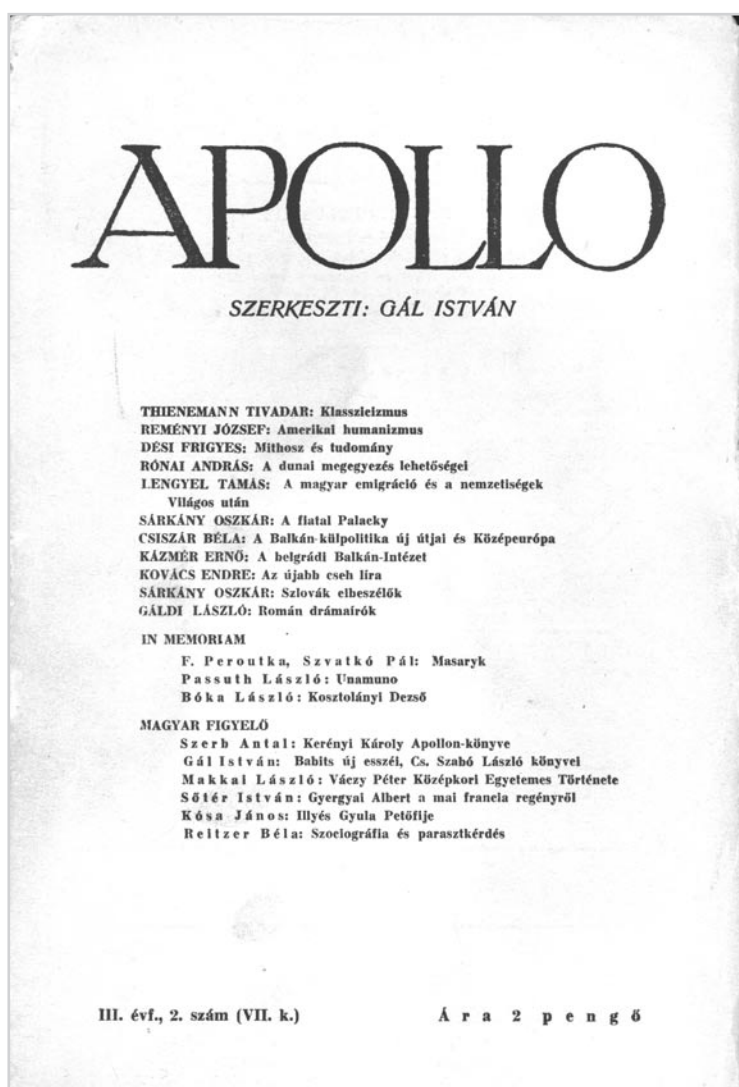
Valóban, a két világháború közötti közép-európai kulturális kapcsolatokat és ezen belül a cseh-magyar viszonyt is döntően meghatározták az első világháborút követően kialakult hatalmi viszonyok. A monarchia utódállamai és Magyarország kapcsolata távolról sem volt jónak nevezhető. E feszültségek következtében a XIX. században még élénk, szinte naprakész értelmiségi kapcsolatok is lazultak. A közép-európai nemzetek értelmisége keveset tudott a szomszédos népek irodalmi életéről.

Ennek okát a nyelvi nehézségekben is kereshetjük, hiszen a XIX. század folyamán a német nyelv még erősen tartotta művelődés-, kultúráközvetítő szerepét, a XX. század elején azonban jelentősegyen folyamatosan

hátterbe szorult. Közép-Európa új államaiban szinte egységesen nemzeti nyelvű kultúrák alakultak ki, ami erősítette az elzárkózást, elszakadást is.

A magyar művelődés tehát fokozatosan kezdte elveszteni kapcsolatát a környező országok napi kulturális történéseivel, és csupán a kisebbségi sorba kényszerült magyarság jelentett közvetítő közeget a szomszéd irodalmak felé.

Ezért volt nagy jelentősége az 1934-ben megindult, és kijelenthetjük, máig élő hatású folyóiratnak, a Gál István

szerkesztésében megjelentetett és Közép-Európával, a közép-európai megbékéléssel, kulturális közelséggel kapcsolatos esszéket és tanulmányokat közlő *Apollónak*. E folyóirat volt az első lépés a közép-európai népek, közvetlen szomszédaink és nemzetünk irodalmának, kultúrájának kölcsönös megismerésében, közelebb hozásában.

A folyóirat alapításának tervét Németh László vetette fel. *Középeurópa* címmel, az 1932-ben indított *Tanú* mellett a Németország és Olaszország, illetve Oroszország közötti terület művelődéstörténetét bemutató, meghatározó folyóiratot kívánt létrehozni. A folyóirat szerkesztésére az 1930-tól a pesti bölcsészkaron tanuló, ambíciózus Gál Istvánt szemelte ki, akire a *Tanú* éveit idéző írásaiban úgy emlékeztek, mint a szellem emberének új típusára, aki azonban a régi humanistákra hasonlít. Gál Istvánt Tamási Áron mutatta be Németh Lászlónak. Az ifjú magyar-német-angol és művészettörténész szakos egyetemista a *Tanú* megindulásától Németh Kmetty utcai lakásában lakott, a cselédszobát bérelte, és szinte az író magántanítványának számított, hiszen Németh az ígéretes következő nemzedék első arcát látta benne. Amikor a *Tanú* IV. számában egy Közép-Európa-kutató folyóirat tervét vázolta fel, Gált bízta, készüljön fel a lap szerkesztésére, tanulja meg a szomszéd népek nyelvét, tanulmányozza történelmüket, irodalmukat, népművészetüket, a közös dunai elemeket és kérdéseket.

Gál István hirtelen betegsége miatt nem kezdhette meg a tervezett folyóirat szerkesztését. Időközben Németh László Felsőödre költözött, Gál pedig egyedül maradt Németh pesti lakásában, ahol kisebb értelmiségi kört szervezett maga köré. Az igazi szervezőmunka ekkor vette kezdetét, de már nem teljesen Németh László elképzelései szerint. Az önálló közép-európai lapot megindító egykori tanítvány munkálkodását azonban – visszaemlékezése tanúsága szerint – Németh László már vereséggént élte meg.

Az 1934 decemberében, részben a szerkesztő és a szerzőtársak anyagi áldozatából megindult *Apollo*, a „közép-európai humanizmus folyóirat” a közép-európai népek művelődését, művelődéstörténetét kívánta bemutatni, egybevetve a magyar tudományos eredményekkel. Emellett klasszika-filológiai tárgyú, a humanizmus eszméjét ápoló tudományos közleményeket, illetve szépirodalmat is közölt a lap. Írásai a múltat és a jelent egyaránt érintették, egyszerre kívánt európai, közép-európai és magyar, hagyománytisztelő és hagyományteremtő lenni. Németh László elképzelései mellett hatott rá természetesen Eckhardt Sándor nézete az összehasonlító irodalomtörténet fontosságáról és Horváth János humanizmusról tartott egyetemi előadásai.

SZEP SZO	
Szerkesztik: IGNOTUS PÁL és JÓZSEF ATTILA	
A NYOLCVANÉVES FREUD TISZIELETÉRE	
I. KÖTET III. FÜZET 1936. MÁJUS	IGNOTUS: Egy német író: Sigmund Freud 193. lap FERENCZI SÁNDOR hagyatékából: A jellem pszichozanalízise 196. „ RÓHEIM GÉZA: Pszichozanalízis, etnológia, folklóre 202. „ JÓZSEF ATTILA: Versek 211. „
MAI ROMÁN KÖLTŐK:	
M. CRUCEANU, R. GYR, N. CRAINC, M. CODREANU, I. VINEA, Z. STANCU, A. COTRUS, G. TALAZ, V. CIOCALTEU	versei JÓZSEF ATTILA fordításában 213. „ VERES PÉTER: Munka köszen (Életkép) 221. „ MÁTYÁS FERENC: Versek 225. „ FEJTŐ FERENC: Fegyverszállás (Utinapló) 226. „ JEKELY ZOLTÁN: Nissziszálász (Vers) 234. „ FORGÁCS ANTAL: Vers 235. „ NÉMETH ANDOR: Kád vagy sziget? 236. „ WEÖRES SÁNDOR: Vers 240. „ RADNÓTI MIKLÓS: Vers 241. „ GÖRÖG ILONA: A heves (Novella) 242. „ HATVANY BERTALÁN: HEINE 3-ik Fresco- monotije (Versfordítás) 253. „
FIGYELŐ	SZÁSZ ZOLTÁN: Isten, őfelsége novében 254. „ IGNOTUS PÁL: A liberalizmus házi reformja 259. „ GÁSPÁR ZOLTÁN: Népszövegetek kőjék 264. „ KDMOR ANDRÁS: A lebiggadt magyar művészet 268. „ SIMÁNDY PÁL: Május 272. „
KÖNYVEKRŐL	KOMLÓS ALADÁR: Zolt Béla 275. „ FEJTŐ FERENC, GYÖMRŐI EDI, WEÖRES ANDRÁS MORVAY TIBOR, KÁTAI-BORKAI MIKLÓS bírlatai 280. „
CSERÉPFALVI KIADÁS	

Az *Apollo* megjelenése fordulópontot jelentett a magyar közép-európai kutatás számára, a folyóirat jelentőségét mutatja, hogy nemzedéktársai mellett Gál István a korszak kiemelkedő személyiségeitől is kapott írásokat. Az *Apollóban* jelent meg például Babits Mihály nagy esszéje a humanizmusról, Bartók Béla tanulmánya a népzene gyűjtéséről és Kodály Zoltán *Mi a magyar a zenében* című tanulmánya.

Szerb Antal, aki szintén a lap munkatársa volt, Osvát után a legnagyobb szerkesztőnek nevezte Gált, elsősorban tudatossága miatt. A Szvatkó Pál szerkesztette prágai *Új Szellem* hasábjain így nyilatkozott Gál Istvánnak az *Apollóról*: „Én elhitem nektek, hogy van valami közös szellemiség a keletközépeurópai népekben, és hogy ezen az alapon egyszer megtalálhatnánk egymást. Azt hiszem, a legjobb munkára vállalkoztatok, amikor ennek az egymásratalálásnak az útját akarjátok előkészíteni.”

A mai kapcsolattörténeti irodalom talán egyik legfontosabb előzményének, illetve első darabjainak egyikének számító folyóirat hat évfolyamot élt meg, működésével megalapozva a magyar közép-európai

VÁLASZ

SZERKESZTI: SÁRKÖZI GYÖRGY

TAMÁSI ÁRON: Helybeáll a szolga (Novella)
 SÁRKÖZI GYÖRGY: Vers
 NEMETH LÁSZLÓ: Három gondolat
 RADNÓTI MIKLÓS: Versek
 ILLYÉS GYULA: A puszták népe
 CSUKA ZOLTÁN: Versek
 KERÉK MIHÁLY: A föld és a munka reformja
 a Harmadik Birodalomban
 FODOR JÓZSEF: Versek

TÁJÉKOZDÁS

SZABÓ ZOLTÁN: Erdély
 CSUKA ZOLTÁN: A háború utáni délszláv irodalom

KÖNYVEK:

MOLTER KÁROLY: Az ifjúság trilógiája
 KARDOS LÁSZLÓ: Mírai Sándor: Egy polgár vallomása

ÁRA 1 PENGŐ

II. ÉVF. 9. SZÁM

1935. SZEPTEMBER

összehasonlító irodalomtörténet-írást. Már műfaja is újnak számított, hiszen az évkönyv és a havi közlönyök között helyet foglaló, negyedévente megjelenő, bölcsészeti tárgyú tudományos írásokat közlő folyóirat új típust képviselt a magyar folyóiratok között. Mozgékonyabb, élőbb volt, mint egy almanach, de kevésbé efemer, mint egy heti vagy havi lap.

Az *Apollo* egyben egy új tudósnemzedéknek is bemutatkozási lehetőséget adott, hiszen maga a szerkesztő, Gál István is mindössze 22 éves bölcsészhallgató volt a lap indulásakor. A lap szerzői között pedig a legújabb tanulmányíró nemzedék jelentős alakjai tűnnek fel, például Bóka László, Halász Gábor, Cs. Szabó László, Kovács Endre és az 1934-ben diplomázott Sziklay László, aki itt jelenteti

művelődés korábbi korszakainak bemutatására is szükség van. Mintaképei a XV–XVI. századi humanisták, akik – és itt Németh Lászlónak a *Tanú* V. számában megjelent *Visszatekintés* című írásának utolsó, Gál Istvánt és körét jellemző, „Humanista ifjúság” című fejezetét idézi – „idegenben írók, érdeklődésükben tudósok és bölcselők, magatartásukban literátorok...” Az *Apollo* vagy a közép-európai humanizmus kísérlete című cikkében pedig kijelenti, hogy – általános elismeréssel fogadott – folyóirata a legnemesebb európai hagyományok mellett egy új, boldogabb, emberibb Közép-Európa hírnöke kíván lenni.

Az *Apollónak* köszönhetően a magyar szellemi élet egyre inkább megismerkedhetett a közép-európai művelődés, leginkább a cseh és a szlovák kultúra kérdéseivel. Kovács Endre és Szalatnai Rezső az első Csehszlovák Köztársaság művelődé-

meg későbbi szlovák irodalomtörténetének első résztanulmányait. A lapban jelentek meg a második világháború idején meghalt Sárkány Oszkár kapcsolattörténeti tanulmányai is. Az alapító huszoneves fiatalok, akik minden hétfő este találkoztak, a lap működése folyamán színvonalas értelmiségi találkozók is szerveztek, a prágai *Új Szellem* című folyóirattal közösen. E találkozók a magyarországi szellemi élet jeles alakjai vettek részt, többek között Boldizsár Iván, Devecseri Gábor, Ferdinandy Mihály, Genthon István, Gogolák Lajos, Ignóus Pál, Joó Tibor, Kardos Tibor, Komlós Aladár, Keresztury Dezső, Passuth László és Váczy Péter Gál István, aki elsősorban szervező-szerkesztőként működött, ritkán írt a lapba. Programadó írása az 1935-ös évfolyam első számában jelent meg, *Virtuális Közép-Európa* címmel, melyben magyarázatot ad arra, miért tért el az eredeti, Középeurópa című tervezett lap szellemiségétől. Eredetileg csupán a Közép-Európai szellemi közeledés elősegítése volt a cél, de – véleménye szerint – a jelenlegi siralmas helyzetben ez már nem elég. A közép-európai összehasonlító tudományok megindítása mellett a példaadó klasszikus antikvitás megismertetésére és a magyar

séről számolt be elsősorban, míg Sárkány Oszkár és Genthon István irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányokat közöltek, Sziklay László pedig egyaránt ismertette a kortárs szlovák folyóiratirodalmat és közölt irodalomtörténeti vonatkozású tanulmányokat, de helyet kapott a lapban a cseh Ferdinand Peroutka Masaryk humanizmusát méltató nekrológia is.

Az új folyóiratra az 1935-ben Budapesten járt Thomas Mann is felfigyelt. „Tudok róla, hogy fiatal magyar bölcsek, diákok egy folyóiratot indítottak, amely a közép-európai humanizmus körvonalait keresi” – nyilatkozta. Egy évvel később pedig az *Apollónak* adta első közlésre a Népszövetség Szellemi Együtműködési Bizottságának budapesti ülésén, 1936. június 9-én elmondott felszólalását, melyben éppen a humanizmus elveinek jelentőségéről szólt.

Az új lapot a kortársak nagy elismeréssel fogadták, az összes meghatározó magyarországi folyóirat beszámolt az *Apollóról*. Gál István, aki az *Apollo* mellett a prágai *Új Szélemben*, a kolozsvári *Független Újságban* és a *Brassói Lapokban* is közölt cikkeket, rövidesen Pozsonyban és Prágában is nagy tiszteletet vívott ki. 1937-ben részt vett a tátralomnici „középeurópai szabadegyetemen”, egy hetet töltött Pozsonyban, három hetet Prágában, ahol előadásokat tartott, felvette a kapcsolatot cseh értelmiségiekkel, és Anton Straka volt budapesti csehszlovák kultúrattasé, a cseh-magyar közeledés képviselője interjút készített vele a prágai rádióban a csehszlovák-magyar szellemi együttműködés lehetőségeiről. Hazatérve pedig Budapesten tartott előadást csehszlovákiai tapasztalatairól, és elhatározta, hogy utazást szervez – a *Szép Szó* prágai tanulmányútjának mintájára – az *Apollo* és a *Válasz* köré csoportosult írók számára a csehszlovák fővárosba.

1938-ban már a Népszövetség közép-európai kongresszusa kulturális szakosztályának elnökeként tért vissza Prágába.

Az *Apollo* virtuális, eszmei, szellemi Közép-Európában gondolkodott. A szellemi együttműködés elmélyítésén túl azonban határozottan kiállt a közép-európai politikai szövetségre irányuló törekvésekkel szemben. E terveket a korábbi, egyértelmű elutasítás után a harmincas évek derekától Magyarországon is fontolgatni kezdték, sőt önálló tervek is születtek. Az *Apollóban* megjelenő vélemény szerint azonban a politikai, gazdasági szövetkezés csak viszályok forrása

volna, a nagypolitika felletti szellemi közeledés viszont a békés együttélést alapozza meg. Úgy gondolták, hogy a Közép-Európában megjelent közeledési hangulat csak akkor válhat tartóssá, akkor vezethet legalább modus vivendihez, ha a kölcsönös megismerés alapjára épül. A politikai és gazdasági útkezeséssel párhuzamosan, illetve azt megelőzően a közép-európai gondolat szellemi népszerűsítésére van szükség.

Európa e térségének fejlődése azonban rövidesen más fordulatot vett, ami a lap létének értelmét is megkérdőjelezte. Az *Apollo* 1939-ig jelent meg, amikor egy rendelet miatt, amely kimondta, hogy csupán az évente legalább tíz alkalommal megjelenő lapok folytathatják tevékenységüket, be kellett szüntetnie működését. A lap szerzői közül azonban a XX. századi magyarországi összehasonlító kutatások meghatározó alakjai kerültek ki. ■

